

tam illam similitudinem ponit in verbo, quod ibi formatur et in quo non sunt volubiles cogitationes, ut ibidem subjungit. Et de eodem plane verbo loquitur Augustinus licet generalius etiam extendat sermonem lib. 9, de Trinitate, c. 7: *In illa aeterna veritate formam secundum quam sumus, vel aliquid recta ratione operamur visu mentis conspicimus. Atque inde conceptam rerum veracem notitiam tanquam verbum apud nos habemus et dicendo intus gignimus, nec a nobis nascendo discedit.* Ipsa ergo notitia mente concepta est verbum, quis autem neget, qui aeternam veritatem vident in se ipsa, habere in mentibus suis conceptam illius veritatis notitiam; habent ergo verbum. Unde inferius cap. 10 et 11, generaliter ait: *Habere animam nonnullam speciei notae similitudinem et omnem notitiam esse similitudinem.* Unde sit concludit: *Quocirca in quantum Deum novimus, similes sumus, sed non adaequalitatem similem, quia non tantum eum novimus, quantum ipse sit.* Ergo eo modo, quo beati vident Deum sicuti est, habent in se notitiam illius similem illi, quae est verbum.

7. *Ratione corroboratur. — Responsio. — Impugnatur.* — Ratione argumentor, quia visio beatifica est qualitas ab intellectu creato producta, ut per eam formaliter constituatur intelligens, ergo est verbum creatum illius objecti, quod per illam qualitatem videtur id est, ipsius Dei, prout in se est: Antecedens constat ex praecedenti capite: ostendimus enim, visionem esse quid factum ab intellectu, quod si factum est, creatura est et non est substantia, ut per se constat, ergo accidens, ergo qualitas facta ab intellectu. Dicunt aliqui non esse qualitatem, sed puram actionem, quod significat Capreolus supra et ea ratione ait non esse similitudinem. Sed profecto si actio realis intervenit in visione Dei, necesse est actionem illam habere terminum, quia intelligi non potest productio, quin productum aliquid illi respondeat, ut disp. 48. Metaph., sect. 2, ostendi. Et hac ratione doctores communiter docent, actus immanentes esse qualitates, ut patet etiam ex Capreolo 2, d. 1, q. 2, art. 3, ad 2. Cajetanus 1, p. q. 79, art. 2. Ferrarius 2, contra Gentes, cap. 9 et 82. Heruet. Quodlib. 2, q. 8. Scotus in quodlib., q. 8. Durandus in 1, d. 27, q. 2. Et videri possunt dicta in Metaphys., disp. 42, sect. 3, ad finem. Et ratio breviter est, quia si actus mentis non fit per actionem, non potest esse nisi qualitas, si autem fit per actionem, actio illa debet terminari ad qualitatem et illa est, quae ultimare perficit et

actuatur potentiam, quae illam produxit, in quo completur ratio et effectus formalis actus immanentis. Haec ergo qualitas necessaria etiam est in mentibus beatorum. Jam ergo probatur consequentia. Primo, quia verbum nostrae mentis nihil aliud est, quam internus terminus illius actionis intellectualis, per quam intelligimus, sed in videntibus DEUM est actio realis intellectus, per quam intelligunt et illa habet suum terminum internum, ergo ille terminus est verbum. Secundo, quia illa qualitas, ad quam terminatur illa actio, est conceptus et notitia mentis, ergo est similitudo objecti cogniti, juxta doctrinam Augustini, locis citatis, et Anselmi in Monologio, cap. 31, ergo est verbum.

8. *Aliud responsum. — Refellitur.* — Respondent Thomistae, aliud esse intellectionem, aliud verbum et verbum esse similitudinem, non autem intellectionem, licet interdum ita vocetur vel quia tendit ad producendam similitudinem, vel quia procedit ab specie et ita quando separatur intellectio a verbo (ut in beatis juxta eorum sententiam) tunc intellectionem non esse similitudinem. Sed contra primo, nam si per intellectionem intelligant qualitatem aliquam intellectus distinctam a verbo (ut significant) multiplicant res sine fundamento et contra doctrinam Augustini locis citatis et explicare non possunt, quos formales effectus distinctos habeant illae qualitates, vel ad quid multiplicentur. Si vero per intellectionem intelligant veram actionem de genere actionis et illam distinguant a verbo ut a termino, vera est distinctio secundum rationem formalem, sic autem tam impossibile est, esse intellectionem sine verbo quam esse actionem sine termino. Impossibile est etiam, quin sicut verbum est quaedam similitudo facta seu producta, ita intellectio sit assimilatio quaedam seu similitudo in fieri. Denique si intellectio beatorum circa Deum non esset similitudo representativa mentaliter, profecto nec esset notitia, nec cognitio, quia de ratione notitiae et cognitionis est, ut sit similitudo, ut expresse docent Augustinus et Anselmus supra. Unde non redderet formaliter intelligentem intellectum beati, qui non faceret illi rem aliquo modo praesentem. Quapropter intelligi non posset, quid deserviret actio illa ad intelligendum DEUM, si nec representaret DEUM, nec terminaretur ad qualitatem representantem formaliter Deum intellectui, quia nullo modo faceret DEUM praesentem intellectui. Est ergo in illa visione qualitas producta ab intellectu, qua informatus

habet Deum intellectualiter praesentem, ergo est illa qualitas representans intentionaliter Deum actualiter et formaliter tanquam cognitio ejus, talis autem qualitas est verbum.

9. *Secunda conclusio.* — Unde ulterius dico secundo, non solum de facto videre beatos DEUM per verbum creatum, sed etiam impossibile esse de potentia absoluta, quin aliter videatur Deus ab intellectu creato. Haec assertio sequitur aperte ex praecedenti et probationibus ejus. Nam imprimis suppono, fieri non posse de potentia absoluta, ut intellectus creatus videat Deum per visionem increatam. Necesse ergo est ut videatur per actionem creatam, imo et elicitam ab ipso intellectu creato, ut supra dictum est. Sed impossibile est etiam de potentia absoluta actionem esse sine intrinseco termino, ut calefactionem sine calore, ut ex Metaphysica constat, ergo impossibile est, actionem creatam videndi Deum esse sine proportionato termino, qui terminus est verbum creatum, ut ostensum est, vel aliter, impossibile est intellectum creatum constitui formaliter actu videntem Deum sine forma creata, cujus formalis effectus sit constituere actu intelligentem, sed forma illa essentialiter est verbum, ergo. Probatur minor, quia illa forma est qualitas producta ab intellectu et informans illum et ex vi suae informationis faciens illi actualiter praesentem rem intellectam, quod autem tale est essentialiter, est verbum creatum. Nec video, quid responderit possit, nisi novae vocum significationes: aut novae proprietates verbi fingantur.

10. *Ad argumentum.* — Ad primum ergo argumentum ex Aristotele sumptum, respondeo, beatitudinem formalem dici operationem, non quia non sit vera qualitas informans intellectum, nam si operatio dicat actionem, quomodo crit sine termino? Dicitur ergo operatio, quia est talis qualitas, quae non potest informare potentiam nisi elicentem seu efficientem illam, nec durare, nisi quatenus durat ipsamet actio. Ad secundum respondetur, actionem propriam quae in visione beatifica intervenit, immediate tendere ad verbum creatum ut ad rem productam, ad Deum vero ut ad objectum, quia ad illum tendit, ut ad rem cognoscendam non ad suum terminum. Tamen actio, ut sic, non unit intellectum perfecte illi objecto, quia tantum est via ad unionem: at vero verbum ipsum, seu actus intelligendi in facto esse, unit mentem Deo immediate ut objecto suo primario et unit perfecte, quia in facto esse, ac permanenter. Ad 3, falsum est assumptum, quia

verbum creatum non est necessarium propter aliquam imperfectionem ex parte objecti intelligendi, nec propter absentiam objecti quasi localem, nec propter carentiam existentiae, vel aliquid simile, sed praecise propter imperfectionem, et conditionem naturalem talis potentiae, quae quatenus potentialis est, indiget propria forma, qua in actum redigatur, quatenus vero vitalis est, indiget forma a se producta, et quatenus intellectiva seu cognoscitiva est, indiget forma representativa et haec vocatur verbum: maxime in intellectu. Nam in omni potentia cognoscitiva proportionalis forma, quae sit terminus intentae actionis et suo modo representans, necessaria est, ut ex doctrina de anima constat.

11. Quartum argumentum postulat multa tractanda duobus capitibus sequentibus et ideo in eorum discursu melius dissolvetur. Et ibi etiam de testimoniis D. Thomae aliquid dicemus: est enim difficile in hac materia intelligere mentem ejus.

CAPUT XII.

AN VIDEATUR DEUS PER SPECIEM CREATAM.

1. Non est sermo de specie naturali, seu connaturali intellectui creato, sic enim certum est, sicut actus visionis supernaturalis est, ita ad illum ejiciendum non posse sufficere naturalem speciem. Quo sensu recte dixit Capreolus in 4, d. 49, q. 4, art. 3 ad 3, Aureoli contra 2. conclusionem, in hoc negotio videndi Deum, nullas partes habere intellectum agentem, cum ad videndum Deum non sit abstracta species aliqua intelligibilis, quod est munus intellectus agentis. Imo etiam in angelis et animabus separatis licet intelligibiles species non acquirant per actionem intellectus agentis, sed a Deo eis donentur, nihilominus nulla in eis potest dari species ordinis naturalis, eisque secundum capacitatem naturalem aliquo modo debita, qua Deum videre possint. Quia non magis potest esse debitus actus primus, quam secundus, cum ejusdem ordinis esse debeant: quod etiam ex dicendis a fortiori constabit. Est ergo difficultas de specie aliqua creata, quae sit supernaturalis, ac divini ordinis, ac subinde per se infusa respectu omnium creaturae possibilis.

2. *Prior opinio.* — In hac ergo quaestione multi theologi docuerunt visionem claram Dei proxime fieri per creatam speciem Dei, prius natura infusam intellectui beati. Hujus senten-

tiae videtur fuisse Aureolus, ut refert Capreolus 4, dist. 49, quaest. 3, art. 2 et supposito, quod visio fiat ab intellectu, eam putat probabiliorum Richardus in 3, d. 14, artic. 3, q. 3, et in 4, d. 49, art. 3, qu. 1, ubi refert alios etiam hoc sensisse; quosdam vero dixisse, etiam si detur haec species, simul necessarium esse concursum essentiae divinae, non solum ut primae causae in omni ordine rerum, sed etiam ut objecti actu intelligibilis, quem dicendi modum refert etiam Marsilius in 3, quaestione 10, articulo secundo. Sed eum merito rejiciunt, quia superflue multiplicat: principia intelligendi ex parte objecti et auget, ac congerit difficultates omnium opinionum sine ulla necessitate. Denique Scotus in 4, d. 49, q. 11, licet expresse non dicat: Deum videri per speciem, dicit tamen, rationes, quibus probari solet non dari talem speciem, nihil probare. Duobus autem modis solet affirmari, et confirmari haec opinio illa, primo quia implicat contradictionem, fieri visionem Dei sine tali specie; secundo quia licet non implicet, de facto asserendum non est ita fieri.

3. *Confirmatur praedicta opinio.* — Priori ergo modo probatur haec sententia, quia tota necessitas speciei est, ut constituat intellectum in actu primo ad efficiendam visionem, eamque simul cum illo efficiat, non potest autem Deus supplere per se ipsum hoc munus speciei intelligibilis, ergo. Probatur minor. Primo quia constituere intellectum in actu primo convenit speciei in genere causae formalis, quam Deus supplere non potest, nec per se ipsum potest uniri intellectui, quia non potest illi tribuere esse increatum. Secundo etiam quoad efficientiam non videtur suppleri posse species a Deo per modum objecti intelligibilis, quia oportebit Deum efficere ad extra immediate per suam substantiam, quatenus est quaedam entitas actu intelligibilis, quia ut efficiat per modum objecti, oportet, ut sicut per suam substantiam immediate terminat actum videndi, ita per eandem illum efficiat: Hoc autem esse impossibile probatur, quia Deus ad extra nihil operatur immediate nisi per voluntatem aut omnipotentiam suam. Confirmatur quoniam alias efficientia illa non solum esset ab essentia Dei ratione absolutae entitatis, sed etiam a relationibus divinis secundum proprias rationes earum, quia illae ut tales, sunt objecta actu intelligibilia, intime praesentia intellectui per se ipsa, sed haec est tota ratio, quare essentia Dei dicitur concurrere immediate per modum objecti actu intelligibilis, ergo idem dicendum erit de relationibus. Consequens autem videtur

absurdum: tum quia efficientia Trinitatis indivisa est, semper ergo agunt personae per id, quod commune est, non per id quod est proprium, alioqui efficientia aliqua conveniret uni personae, quae non esset communis omnibus. Confirmatur, quia jam aliquis effectus creatus per se procederet a Deo, ut Trinus est et ita per illum posset cognosci Trinitas, ut Trinitas est. Denique illa efficientia relationis, ut relatio est vel esset suprema, et independens vel dependens a generali concursu primae causae. Hoc secundum repugnat perfectioni divinae, nec primum etiam dici potest, quia nulla est operatio ad extra, quae per se primo non procedat et pendeat a Deo, ut Deus est.

4. *Effugium.* — *Refutatur.* — Dicitur fortasse, saltem posse Deum, ut supremum agens per se ipsum supplere vicem speciei intelligibilis, quia praecipue est necessaria propter efficientiam, quae efficientia, ut est ab specie non est vitalis et ideo suppleri potest a Deo. Contra hoc vero probatur dicta sententia posteriori modo, nimirum, non esse asserendum, ita de facto fieri, licet non implicet. Quia connaturale non est ipsi visioni, illa autem visio debet fieri connaturali modo quantum ex parte illius fieri possit, licet respectu hominis fiat supernaturali modo. Quod autem ille modus non sit connaturalis, patet, quia modus videndi connaturalis est per speciem objecti, ut in visu corporali, licet possit Deus facere, ut videat sine specie, tamen modus non esset connaturalis. Quae ratio etiam probare videtur, quod licet daremus non implicare contradictionem. Deum influere in illam visionem per se ipsum, ut objectum actu intelligibile: nihilominus non esset asserendum, nunc ita fieri, quia non esset modus connaturalis, nec consentaneus ordinariae providentiae, quae postulat, ut quae Deus potest facere per intrinseca principia, seu formas seu qualitates, non faciat per se ipsum, sed per formam accommodatam, tanquam per causam secundam seu proximam. Et confirmatur, quia illa efficientia visionis beatae a Deo, ut ab objecto non est naturalis, id est debet esse immediate substantia ejus, quia tunc solum operatur immediate substantia, ut substantia vel tanquam objectum intelligibile, quando operatur naturaliter, quatenus est et non quatenus vult, operatur autem quatenus vult influendo per voluntatem, ergo ut actio fiat connaturali modo, debet Deus per suam voluntatem influere speciem, non vero actum ipsum videndi.

5. *Contraria sententia est verior.* — *Sex munera speciei intelligibilis.* — Nihilominus contraria sententia est expresse D. Thomae et communis Thomistarum, communiorque theologorum, quos sequenti capite commodius referam: eamque censeo omnino veram. Ut tamen illam confirmem et declarem, necessarium indico prius explicare munus, et necessitatem speciei intelligibilis, et officia quae illi tribuuntur. Nam licet hoc philosophorum sit proprium, tamen hic necessarium est attingere id, quod est praesentis quaestionis fundamentum. Praesertim quia nonnulli theologo circa quaestionem hanc multa dicunt de specie intelligibili. Sex ergo illi tribuuntur: *Inhaerere intellectui, constituere illum in actu primo seu in formare illum, unire objectum potentiae, efficere actum intelligendi, representare objectum, et determinare potentiam ad talem speciem actus.*

6. *Primum munus.* — Circa primum frequenter Thomistae dicunt, inhaerere, per accidens convenire speciei intelligibili, quia accidentarium illi est, quod sit accidens: per se vero solum requirit unionem cum intellectu in esse intelligibili. Sed advertendum est, aliud esse loqui de specie, aliud de objecto intelligibili: nam objecto ut sic accidentarium est conjungi cum potentia, mediante aliqua re inhaerente intellectui, quia de se tale objectum non habet, quod sit accidens et si possit per se conjungi intellectui ad efficiendum actum intelligendi, non id faciet medio accidente, sed potius per se melius efficiet, quam per instrumentum. At vero species intelligibilis proprie significat aliquid distinctum ab objecto, quod sit veluti semen seu instrumentum ejus, datum potentiae cognoscendi ad supplendam vicem objecti quando ipsum per se non potest adesse potentiae, et per se efficere cum illa. Et hujusmodi species semper est accidens, neque aliter intelligi nec fieri potest et ideo speciei proprie dictae, quatenus ab objecto distinguitur per se convenit inhaerere. Quamvis in ipsa specie distingui possit entitas, seu esse ejus et finis, seu efficacia ejus: priori enim modo per se illi convenit inhaerere: posteriori consideratione dici potest per accidens, quia finis speciei est, ut efficiat cum intellectu, unde si cum sola existentia cum intima praesentia ad intellectum, intelligatur sufficiens ad efficiendum, accidentarium est, quod inhaereat. Quo sensu recte Scotus in 1, d. 3, qu. 7, dixit, quod speciei quatenus est, causa partialis, accidit actuare seu inhaerere.

7. *Secundum munus.* — Circa secundum sci-

licet, constituere in actu intellectum, Cajetanus, 1 p., q. 12, art. 1, circa finem dicit, speciem non solum constituere formaliter intellectum in actu primo, sed etiam in actu secundo, non tamen in principium efficiens, sed ut formam informantem non quia ipsa sit actus secundus, sed quia comparatur ad actum secundum, sicut forma ad esse. Additque divinam essentiam eodem modo constituere intellectum formaliter in ordine ad visionem sui et ad illum comparari, sicut formam ad esse, quamvis non informet proprie, sed altiori modo uniat. Haec vero doctrina est falsa, et intelligi non potest. Suppono enim actum cognoscendi esse qualitatem et formam distinctam ab specie: quantum est ex se separabilem ab illa, ita ut possit species conservari cum toto effectu formali, absque actuali cognitione. Quibus suppositis facile est intelligere, impossibile esse actum intelligendi esse ab specie, ut esse forma, quia neque esse, quod dat forma est separabile ab ipsa informante, imo nec est distinctum ab ipsa: nec etiam una qualitas potest esse formalis effectus alterius distinctae. Porro impossibile est, quod de essentia divina dicitur, quia actus videndi Deum est forma creata, quomodo ergo potest esse formaliter a forma seu natura increata? Item quia si essentia divina aliquo modo potest constituere intellectum in actu formaliter: ergo formaliter debet illi dare aliquod esse, ergo dabit esse increatum, nam forma non dat formaliter aliud esse, nisi quod ipsa est seu quod in se habet. Consequens autem est plane falsum, ut patebit etiam ex dicendis. Dicendum est ergo, speciem non constituere formaliter intellectum in actu secundo, sed proxime in actu primo, solumque comparari ad actum secundum, tanquam principium efficiens ejus ut jam ostendimus. Haec autem constitutio intellectus in actu primo potest intelligi, aut per propriam informationem, et hoc convenit speciei, quatenus accidens est aut per quamcumque aliam unionem seu conjunctionem ad efficiendum, et hoc est per se necessarium in objecto intelligibili seu in specie, quatenus supplet vicem ejus. Atque hinc ortum habuit vulgaris illa distinctio in hac materia de duplici modo actuandi potentiam, in esse reali vel intelligibili, de qua statim dicam.

8. *Tertium munus.* — Circa tertium de unionem objecti cum potentia, media specie notandum est, quod paulo ante dixi, aliud esse loqui de objecto, aliud de specie: nam objectum per se et secundum se non postulat uniri cum po-